

Шкода В. М.,*аспірант кафедри трудового права та права соціального забезпечення Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ФУНКЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ПРАЦІВНИКІВ МИТНИХ ОРГАНІВ

Стаття присвячена формуванню актуальної наукової думки щодо сутності та переліку функцій соціального захисту працівників митних органів в Україні. Автором визначаються поняття «соціальний захист працівників митних органів», а також «функції соціального захисту працівників митних органів». Окреслюється перелік основних загальних і спеціальних функцій соціального захисту вказаної групи працівників. Особлива увага приділяється дослідженню групи спеціальних функцій соціального захисту працівників митних органів, серед яких особливого значення набувають такі функції: організаційна, стимулююча, інформаційна, контролююча, соціально-реабілітаційна, а також функція підвищення рівня довіри працівників митних органів до державних органів та до держави загалом. У висновках до статті узагальнюються результати дослідження.

Ключові слова: митні органи, працівник, соціальна безпека, соціальний захист, функції.

The article is devoted to the formation of an actual scientific thought about the essence and list of functions of social protection of customs officials in Ukraine. The author defines the concepts of “social protection of customs officials”, as well as “functions of social protection of customs officials”. The list of the main general and special functions of social protection of the specified group of workers is determined. Special attention is paid to the study of a group of special functions of social protection of customs officials, among which the following functions are of particular importance: organizational, stimulating, informational, controlling, social rehabilitation, as well as the function of increasing the level of confidence of customs officials in state bodies and the state as a whole. The conclusions of the article summarize the results of the study.

Keywords: customs authorities, employee, functions, social protection, social security.

Постановка проблеми. Соціальний захист працівників загалом та працівників митних органів, зокрема, є свідомою діяльністю держави та суспільства, що засвідчує соціальну орієнтованість держави та рівень соціально-культурного розвитку суспільства, а також стан цивілізованості держави та суспільства. Зокрема, М. В. Туленков зазначає, що соціальний захист є «свідомо артикульованою системою скоординованих дій, спрямованих на створення умов для реалізації громадянами своїх соціальних, юридичних та економічних прав, а також на підтримку тих соціальних груп населення, які опинилися в складних життєвих обставинах» [1, с. 106]. Відтак, як зазначає Е. Р. Степанова, соціальний захист, як невід’ємний складовий елемент сучасної соціальної політики держави є «беззаперечною вимогою цивілізаційного існування на достатньо високому рівні кожного без винятку суспільства. Адже людина як основний гарант існування соціуму має відчувати турботу та людяне ставлення, як певну гарантію існування держави й права» [2, с. 2]. У зв’язку із вказаним, соціальний захист працівників митних органів: 1) передбачає створення

системних умов, які характеризуються належним рівнем соціальної безпеки членів суспільства та їх груп, уможливлення безперешкодної реалізації людиною її соціальних прав; 2) об'єктивується в практичній дійсності шляхом вжиття належних правових, економічних й організаційних заходів із забезпечення соціальної безпеки людини і громадянина, їх груп (враховуючи також заходи мінімізації негативних в соціально-безпековому контексті факторів, які не можуть бути викоріненні державою та суспільством). Поряд із тим, відповідним соціально-правовим значенням соціальний захист працівників митних органів буде характеризуватись лише тоді, коли в практичній дійсності таке забезпечення буде виконувати комплекс необхідних функцій, невиконання (чи неналежне виконання) яких буде ставити вказану групу працівників у соціально вразливе становище. Вказане актуалізує потребу дослідження функцій соціального захисту працівників митних органів в Україні, які ще не були предметом дослідження українських науковців.

Аналіз наукової літератури та невирішені раніше питання. Хоча функції соціального захисту працівників митних органів ще не досліджувались українськими науковцями, слід констатувати, що значення функцій соціального захисту обумовило широкий інтерес до з'ясування їх сутності багатьох українських науковців, серед яких: В. В. Безусий, К. В. Бориченко, О. В. Епель, В. О. Журавель, М. І. Іншин, Е. Л. Ковалюмнус, Л. Ю. Малюга, Г. О. Яковлева та інші вчені. Вказане засвідчує можливість формування актуальної наукової думки щодо функцій соціального захисту працівників митних органів.

Відтак, **метою** цієї наукової статті є з'ясування сутності та переліку функцій соціального захисту працівників митних органів в Україні. Сприятиме досягненню цієї мети виконання таких *завдань*: 1) уточнити визначення поняття «соціальний захист працівників митних органів»; 2) сформулювати авторське тлумачення поняття «функції соціального захисту працівників митних органів»; 3) окреслити перелік загальних та спеціальних функцій соціального захисту працівників митних органів; 4) узагальнити результати дослідження.

Виклад основного матеріалу. На основі загальних підходів українських вчених до розуміння сутності соціального захисту працівників [див., напр.: 3, с. 148; 4, с. 41; 5, с. 178], можемо дійти висновку, що соціальним захистом працівників митних органів є цілеспрямована, комплексна та законодавчо врегульована соціально орієнтована діяльність держави зі створення соціально безпечних умов трудового та позатрудового життя працівників митних органів, в яких у результаті узгоджених правових, економічних й організаційних заходів ці працівники можуть реалізувати належні їм (як працівникам митних органів) соціальні права. Враховуючи це, а також наявні інтерпретаційні підходи до розуміння сутності функцій соціального захисту [див., напр.: 6, с. 110, 112-113; 7, с. 44; 8, с. 176], доходимо думки, що функціями соціального захисту працівників митних органів є комплекс основних напрямів легального впливу на суспільні відносини щодо забезпечення соціальної безпеки працівників митних органів, які обумовлені соціальною спрямованістю держави та виражають соціально-правове значення (роль) службово-трудової діяльності таких працівників в Україні в контексті соціально-безпекових ризиків, що виникають в умовах їх професійної діяльності.

Що ж стосується переліку функцій соціального захисту, то з цього приводу серед українських вчених відсутня узгоджена позиція, як на рівні розуміння переліку функцій соціального захисту загалом, так і на рівні переліку функцій соціального захисту працівників, зокрема. Приміром, С. П. Архипова вважає, що «основними функціями

соціального захисту в Україні є такі: реабілітаційна, що покликана пом'якшувати наслідки бідності та інших негативних соціальних явищ; превентивна, яка полягає в запобіганні виникненню негативних соціальних явищ» [9, с. 10]. При цьому, український вчений В. В. Безусий вважає, що комплекс функцій соціального захисту держслужбовців складають групи загальних і спеціальних функцій [6, с. 113-114]. У свою чергу В. О. Гаврилюк, аналізуючи систему функцій соціального захисту працівників органів публічної служби, доходить думки, що відповідну систему складають дві групи функцій: 1) головні функції соціального захисту зазначених працівників; 2) факультативні функції соціального захисту вказаних працівників [10, с. 31].

Отже, як вбачається, соціальний захист працівників вченими поділяються на види, залежно від ознаки:

1) специфіки поширення таких функцій, а саме: а) загальні функції, котрі в своїй сутності «охоплюють порядок реалізації усіх соціальних прав, коли ж спеціальні функції лише тих, для яких є обов'язковою участь держави в ході реалізації конкретного права» [10, с. 30]; б) спеціальні функції, котрі стосуються переважно реалізації соціальних прав працівників, а саме – держслужбовців;

2) важливості таких функцій в контексті соціального захисту працівників: а) головні функції, тобто ті, без яких неможливим буде забезпечення належного рівня соціальної безпеки суб'єкта, який підлягає соціальному захисту (відсутність таких функцій засвідчує неефективність соціального захисту); б) факультативні функції (наявність цих функцій засвідчує або особливу специфіку соціальних відносин, в яких досягається належний рівень соціальної безпеки певних груп суб'єктів, або ж значний цивілізаційний ріст забезпечуючого соціальну безпеку суб'єкта, підкріплену його можливостями здійснювати соціальний захист за рахунок відповідних функцій й без шкоди для реалізації головних функцій захисту).

Зважаючи на викладене, доводимо думки, що в контексті нашого дослідження найбільш повно дозволяють осмислити соціальний захист працівників митних органів функції такого захисту, розглянуті шляхом їх поділу на загальні та спеціальні.

1. *Загальні функції соціального захисту працівників митних органів.* Відповідну групу функцій складають ті функції соціального захисту, що поширюються на все населення України, в силу того, що вони є загальними (за своєю характеристикою та фактичним виявом). Оскільки ці функції поширюються на все населення України, слід констатувати, що крізь призму соціального захисту працівників митних органів такі функції набувають особливих рис. До групи цих функцій слід відносити наступні функції: 1) економічну; 2) політичну; 3) регулятивну; 4) охоронну; 5) демографічну; 6) превентивну; 7) відновлювальну.

2. *Спеціальні функції соціального захисту працівників митних органів,* до яких слід відносити такі функції:

1) організаційну функцію соціального захисту працівників митних органів. Ця функція виявляється в створенні правових механізмів, реалізація яких створює комплексні умови для повного та ефективного соціального захисту працівників митних органів, а також сприяння належній реалізації усіх завдань соціального захисту відповідної категорії працівників;

2) стимулюючу функцію соціального захисту працівників митних органів. Зазначена функція виявляється в створенні державою необхідних для повної та ефективного реалізації працівника митних органів умов на їх робочому місці (сприяння формуванню здорового психологічного клімату в колективі, недопущення дискримінації за будь-якими ознаками,

переслідування осіб, які вчиняють сексуальне домагання тощо). Між тим, особливим видовим виявом такої функції є адаптаційно-стимулююча функція соціального захисту вказаної групи працівників. Ця підфункція виявляється в стимулюючих діях, спрямованих на вчасну, оптимальну та ефективну адаптацію працівників митних органів до різноманітних змін в службово-трудовій діяльності та/або в їх позатрудовому житті, що дійсно можуть негативним чином вплинути на стан соціальної безпеки відповідних працівників і цей негативний вплив держава об'єктивно не спроможна в повній мірі заблокувати (наприклад, адаптація до умов виконання службово-трудових обов'язків в умовах поширення коронавірусної хвороби COVID-19);

3) інформаційну функцію соціального захисту працівників митних органів. Зазначена функція спрямована на задоволення об'єктивних інформаційних потреб працівників митних органів, їх родин відносно стану правового регулювання соціального захисту зазначених працівників, сукупності можливостей реалізації права на соціальний захист, форм, способів і засобів захисту цього суб'єктивного права в разі його порушення чи неналежного задоволення суб'єктом, зобов'язаним забезпечувати об'єктивацію такого права;

4) контрольну функцію соціального захисту працівників митних органів. Така функція виявляється у постійному моніторингу службово-трудових процесів в митних органах на предмет: а) непорушності в цих процесах соціальних прав працівника, його права на соціальний захист; б) виявлення проблем вчасного, ефективного та раціонального здійснення соціального забезпечення працівників митних органів (в окремих випадках – родин цих працівників); в) формування дієвих стратегій виправлення виявлених проблем;

5) функцію підвищення рівня довіри працівників митних органів до державних органів та до держави загалом. В. О. Гаврилук справедливо зазначає, що «збільшення довіри працівників публічної служби до держави відбувається завдяки систематичному та послідовному дотриманню соціального законодавства та проведенню соціального захисту незалежно від волі окремих осіб» [10, с. 33]. У цьому контексті слід мати на увазі, що сутність цієї функції безпосереднім чином виявляється в «проведення позитивних змін у правовому регулюванні соціального захисту працівників публічної служби та підтвердження їх у фактичних відносинах» [10, с. 33]. Тобто, у разі, коли держава виступає в якості добросовісного роботодавця, котрий цінить людську гідність працівника, визнає його соціальні права та повсякчас забезпечує їх, то в результаті цього у відповідного працівника формується толерантність до свого роботодавця, знижується рівень його соціально напруження на робочому місці, що позитивним чином позначається і на його психофізіологічному здоров'ї, і на продуктивності його праці;

6) соціально-реабілітаційну функцію соціального захисту працівників митних органів (інакше – функція підтримки). Виокремлена функція щонайперше виявляється в «забезпеченні задоволення специфічних потреб державних службовців похилого віку та непрацездатних державних службовців» [6, с. 114]. З огляду на це, відповідна функція також називається функцією підтримання, адже полягає в переважно матеріально-забезпечувальних (хоча може набувати й нематеріального характеру) і безповоротних діях (спрямованих на працівника та/або членів його родини), котрі вчиняються зобов'язаним суб'єктом у випадках настання соціального ризику чи закономірних (в природньому плані) обставин життєдіяльності працівника митних органів (приміром, вагітність, хвороба, настання пенсійного віку, смерть, зокрема, в результаті загибелі під час виконання службових обов'язків тощо) до моменту зникнення підстави для вчинення таких дій.

Висновки. Підводячи підсумок викладеному, доходимо думки, що на сьогоднішній день соціальний захист працівників митних органів сформувався в якості цілісного соціально-правового феномена, якому властива певна сукупність особливих рис, серед яких особливого значення набувають функції зазначеного захисту. Функції соціального захисту працівників митних органів, будучи комплексом загальних і спеціальних напрямів правомірного впливу на суспільні відносини щодо забезпечення соціальної безпеки працівників митних органів, формують цілісні умови всеосяжної соціальної безпеки працівників на всіх рівнях і практично у всіх сферах трудового та позатрудового життя відповідних груп працівників. Вказане обумовлено тим фактом, що загальні функції соціального захисту сприяють тому, щоби працівники митних органів могли вчасно та повній мірі використовувати соціальні блага соціального захисту, поширеного на все населення України, а спеціальні функції соціального захисту є відповіддю на всі соціальні ризики, які виникають (та не можуть бути повністю усунуті) чи можуть виникнути відносно працівників митних органів у зв'язку із характером виконуваної ним роботи. У тому разі, коли в державі будуть вчасно, в повній мірі та ефективно реалізовуватись функції соціального захисту працівників митних органів, такий соціальний захист може розглядатись в якості: 1) свідомої діяльності держави та суспільства, що засвідчує соціальну орієнтованість держави та рівень соціально-культурного розвитку суспільства, а також стан цивілізованості держави та суспільства; 2) процесу, котрий: а) об'єктивується в практичній дійсності шляхом вжиття належних правових, економічних й організаційних заходів із забезпечення соціальної безпеки працівників митних органів і членів їх сімей; б) передбачає створення системних умов, що характеризуються належним рівнем соціальної безпеки працівників митних органів та членів їх сімей; в) уможлиблює безперешкодну реалізацію працівниками митних органів належним їм соціальних прав.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Туленков М. В. Соціальний захист у науковому дискурсі. *Релігія та соціум*. 2016. № 1-2. С. 104-113.
2. Степанова Е. Р. Соціальний захист населення України. *Сучасні проблеми управління підприємствами: теорія та практика* : матеріали міжнар. наук.-практич. конф. (Харків, 29–30 березня 2018 р.). Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2018. С. 189-190.
3. Демчак Р. Є. Соціально-економічний захист населення: теоретичний аспект. *Теоретичні та прикладні питання економіки*. 2011. Вип. 25. С. 144-150.
4. Москаленко В. В. Сутність соціального захисту та його місце в політиці соціальної держави. *Наукові записки. Серія : Політичні науки*. 2003. Т. 21. С. 41-44.
5. Назарова Г. В., Тімофєєва М. І. Соціальний захист в системі соціальної політики. *Сучасні проблеми управління підприємствами: теорія та практика* : матеріали міжнар. наук.-практич. конф. (Харків, 29–30 березня 2018 р.). Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2018. С. 178-181.
6. Безусий В. В. Функції соціального захисту державних службовців. *Держава та регіони. Серія : Право*. 2019. № 3 (65). С. 109-115. doi:10.32840/1813-338X-2019-3-18.
7. Капітан О. І. Адміністративно-правове регулювання діяльності суб'єктів формування та реалізації соціальної політики України в умовах євроінтеграційних процесів : дис. ... д-ра філос. : 081. Львів, 2020. 227 с.
8. Ткаченко І. М. Правове забезпечення соціального захисту ветеранів АТО/ООС та членів їхніх сімей. *Вісник Запорізького національного університету. Серія : Юридичні науки*. 2020. № 4, Т. 1. С. 174-181. doi:10.26661/2616-9444-2020-4.1-25.

9. Архипова С. П. Освіта як чинник соціального захисту дорослих, які перебувають у складних життєвих ситуаціях. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія : Педагогічні науки.* 2012. № 19, Ч. 2. С. 6-19.

10. Гаврилюк В. О. Функції соціального захисту працівників публічної служби. *Соціальне право.* 2020. № 2. С. 29-34. doi:10.37440/soclaw.2020.02.05.